

УДК 321.7:316.32

<https://doi.org/10.34142/24130060.2021.23.2.03>

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

І. В. Застава

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Розглянуто проблему зв'язку ціннісних та інституційних взаємин у процесі демократизації суспільства. Проаналізовано фактори, що перешкоджають утвердженню демократичних інститутів у суспільстві. Стверджується, що відображенням демократичних трансформацій у соціальній сфері є соціальна політика, заснована на принципах субсидіарності. Існує стійка кореляція між рівнем індивідуалізму і рівнем демократизації. З'ясовано, що індивідуалізм може впливати на демократію, але можливо зворотне: чим довше люди живуть в умовах демократії, тим більшими індивідуалістами вони стають. Наголошено, що культура може перешкоджати демократизації. Країни з індивідуалістичною культурою стають демократіями раніше держав з традицією колективізму, які можуть надовго застрягти в стадії щодо ефективної автократії. З'ясовано, що саме високий показник індивідуалізму та дистанції влади свідчать про свободу і демократію, що є базовими для розвинених західних суспільств. Досліджено, що індивідуалізм характерний для західних розвинених країн, а колективізм – менш розвинених східних. Наведені загальні вимоги щодо успішного переходу до демократії. Країни з більш індивідуалістичною культурою в більшою мірою схильні до підприємництва та інновацій, ринкових відносин, так як культура індивідуалізму сприяє прийняттю на себе ризиків і відповідальності. Колективістські культури характеризуються меншою схильністю до ризику і більшою схильністю до розширеного використання державних форм регулювання.

Ключові слова: демократизація, демократизація суспільства, культурний розвиток, соціальний розвиток, політична система, держава, суспільство, культура.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ КАК ПРОЦЕСС СОЦИАЛЬНОГО И КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

И.В. Застава

Рассмотрена проблема связи ценностных и институциональных отношений в процессе демократизации общества. Проанализированы факторы, препятствующие утверждению демократических институтов в обществе. Утверждается, что отражением демократических трансформаций в социальной сфере есть социальная политика, основанная на принципах субсидиарности. Существует устойчивая корреляция меж уровнем индивидуализма и уровнем демократизации. Выяснено, что индивидуализм может влиять на демократию, но, возможно, обратное: чем дольше люди живут в условиях демократии, тем большими индивидуалистами они становятся. Отмечено, что культура может препятствовать демократизации. Страны с индивидуалистической культурой становятся демократиями раньше государств с традицией коллективизма, которые могут надолго застрять в стадии эффективной автократии. Выяснено, что именно высокий показатель индивидуализма и дистанции власти свидетельствуют о свободе и демократии, что является базовым для развитых западных обществ. Исследовано, что индивидуализм характерен для западных развитых стран, а

коллективизм – менее развитых восточных стран. Приведены общие требования по успешному переходу к демократии. Страны с более индивидуалистической культурой в большей степени подвержены предпринимательству и инновациям, рыночным отношениям, так как культура индивидуализма способствует принятию на себя рисков и ответственности. Коллективистские культуры характеризуются меньшей склонностью к риску и большей склонностью к расширенному использованию государственных форм регулирования.

Ключевые слова: демократизация, демократизация общества, культурное развитие, социальное развитие, политическая система, государство, общество, культура.

DEMOCRATIZATION AS A PROCESS OF SOCIAL AND CULTURAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

I. Zastava

The problem of connection of value and institutional relations in the process of democratization of society is considered. Factors that hinder the establishment of democratic institutions in society are analyzed. It is argued that the reflection of democratic transformations in the social sphere is a social policy based on the principles of subsidiarity. There is a strong correlation between the level of individualism and the level of democratization. It has been found that individualism can affect democracy, but the opposite may be true: the longer people live in a democracy, the more individualistic they become. It is emphasized that culture can impede democratization. Countries with individualistic cultures become democracies rather than states with a tradition of collectivism, which can be stuck for a long time in the stage of effective autocracy. It has been found that the high index of individualism and the distance of the authorities testify to freedom and democracy, which are the basic for developed western societies. It has been researched that individualism is characteristic of western developed countries, and collectivism is less developed eastern. The general requirements for a successful transition to democracy are outlined. Countries with a more individualistic culture are more prone to entrepreneurship and innovation, market relations, as the culture of individualism promotes risk-taking and responsibility. Collectivist cultures are characterized by less risk aversion and increased propensity to use state forms of regulation.

Countries with a developed individualistic culture more easily implement innovations, and the long-term growth of their economy is more significant. It is now clear that the level of individualism can affect both income per capita and the development of democracy. A country with a collectivist culture does not necessarily move towards democracy in the course of economic growth. Thus, in the long run, the Middle East will become more democratic, despite much more obvious manifestations of authoritarianism in Islamic countries. It is the nature of social values that can either encourage or hinder the emergence of democratic political institutions.

Keywords: democratization, democratization of society, cultural development, social development, political system, state, society, culture.

Демократія охоплює різні сфери суспільного життя та зосереджується на політиці як на її найвищому прояві. Демократія є найбільш успішною, коли вона присутня у діяльності всіх основних соціальних інститутів. У сучасному постіндустріальному суспільстві пріоритет надається розвитку творчих можливостей особистості та створення умов для розвитку соціальної

держави. Вона спрямована на створення сприятливих умов для життя людей, не тільки побутових, але й моральних, психологічних та соціально-культурних.

Постановка проблеми. Демократичний шлях розвитку України є об'єктивним цивілізованим процесом. Демократія в західному стилі зараз різко розширюється уздовж своїх географічних кордонів, оскільки постсоціалістичні та пострадянські держави стали більше усвідомлювати це. Однак сучасна Україна має достатній ступінь демократичності, а отже, і ефективності нашої системи управління. Більше ніж 25 років практики розвитку незалежності показали, що різні гілки влади по-своєму пояснюють свої національні інтереси та свою роль у досягненні цього. На цій основі правлячі сили зіштовхуються між собою з приводу політичного та економічного впливу на соціальні процеси. У той же час, на тлі цієї ситуації, більш помітними були досягнення наших близьких та далеких сусідів, які зробили свій цивілізаційний вибір. Утвердженню демократичних інститутів у суспільстві перешкоджають наступні фактори:

1. Висока бюрократичність апарату та адміністративні процедури в органах державної влади та самоврядування на тлі все ще низької політичної та адміністративної культури.

2. Низька відповідність закону на всіх рівнях влади, навіть на найвищих рівнях політичного управління. Як результат, все більша кількість громадян України, не знаходячи захисту в Україні, направляються до Європейського суду.

3. Корупція не лише на вищих рівнях влади, але й на низовому рівні, так звана внутрішня корупція стала звичним методом повсякденного життя для багатьох верств населення.

4. Відсутність достатньо високої політичної та правової культури для громадян, які, як наслідок, не можуть відстоювати свої права та свободи.

5. Високий рівень конфліктності в суспільстві та серед політичної еліти.

Ці та інші фактори вказують на складний набір проблем, що не перетворюють Україну на справді демократичну та правову державу. На думку сучасних експертів, проблема вибору ціннісних моделей встановлення демократичного процесу в Україні не була систематично та історично вирішена (Ivanova, 2015). Формування цінностей для українського суспільства має супроводжуватись зацікавленістю у їх достатній пропорційності європейським цінностям. В іншому випадку можуть існувати величезні відмінності між цінностями влади та народу, що може унеможливити укладення так званої соціальної угоди між владою та суспільством.

Стаття присвячена проблемі демократизації суспільства, тобто певному напрямку політичного процесу, що характеризується наданням можливостей громадянам та їх організаціям, участі людей у політичному житті та їх вплив на прийняття політичного рішення, посилення контролю громади через діяльність держави, що гарантує вільну конкуренцію різних політичних сил, ідейно-політичний плюралізм.

Метою статті є визначити особливості демократизації як процесу соціального та культурного розвитку суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Досліджуючи демократію (або перехід до демократії) у різних регіони світу, науковці-транзитологи керуються припущенням, що цей процес не гарантує виникнення зрілої демократії. Проблемою демократизації суспільства займалися багато науковців, серед яких: Ю. Городниченко, Р. Даль, Х. Лінц, А. Мельвіль, В. Парето, Ж. Ролан, Ф. Шміттер та ін.

Виклад основного матеріалу. Іншими словами, кожен регіон має свій алгоритм успішного переходу до демократії. Це історичний момент, коли учасники (актори) усвідомлюють, що стара система вже не була основою їх дій.

Усі ці парадигми щодо переходу до демократії передбачають конкретні зміни, без яких перехід до демократії був би абсолютно неможливим. Загальними вимогами до успішного переходу до демократії є:

1. Затвердження та розширення приватної власності та ринкових відносин.
2. Створення середнього класу та середовища для соціальної мобільності.
3. Основні інвестиції в науку, освіту та їх розвиток.
4. Формування громадянського суспільства.
5. Гарантії прав людини та створення механізму захисту.
6. Політичний плюралізм – принцип організації суспільства, заснований на визнанні різноманітності та конкуруванні існуючих інтересів.

Політична еліта сучасного українського суспільства часто прогнозує побудову демократії як поступовий розвиток процесуальних інститутів у сфері політики, механізму обрання та легітимізації урядів, прийняття законів і політичних рішень. Науковці зазначають, що довга розробка механізмів поділу влади, виборів та партійної взаємодії відкриє шлях до стабільної форми «національної демократії» в Україні. У той же час метод контролю над демократією «зверху», був оголошений як єдиний спосіб, можливий у світлі низького рівня громадянської політичної культури. Однак практика показує, що оскільки розвитку української демократії починає приділятися більше уваги, а зокрема виборчим процедурам і технікам, то рівень справжньої демократії різко «знижується».

Як відомо, демократична політична система базується на розвинутому громадянському суспільстві, яке, в свою чергу, не може формуватися «зверху» під керівництвом влади. Громадянське суспільство виступає продуктом соціальної саморегуляції за своєю суттю як «вічні» опоненти держави, формує свої організаційні форми через недоліки державної політики. Більше того, механізми самоорганізації діють у всіх сферах суспільного життя і становлять унікальність інтересів людей - економічних,

соціальних та духовних. К. Макферсон зазначав, що більшість політичних теоретиків різного роду вірувань – консервативні традиціоналісти, ліберальні індивідуалісти, радикальні реформатори та революціонери – добре розуміли, що ефективність будь-якої політичної системи значною мірою залежить від того, наскільки всі інститути (соціальні, економічні та духовні) мають формуючий вплив на людей, через яких має діяти політична система. Політика в демократії, саме державна політика, має бути заснована на соціальному, бути універсальним організатором суспільних інтересів, координувати позиції різних груп інтересів на основі безумовного визнання їх прав.

Усвідомлення європейського вибору Україною означає необхідність демократичних змін у всіх сферах суспільного життя. Успіх демократичного прогресу країни буде залежати від того, як відбуваються ці зміни у кожній сфері діяльності, як вони вплинуть на кожного громадянина та як усі члени суспільства сприймають принципи та цінності демократії.

Демократія та освіта є життєво важливими елементами будь-якого суспільства. Освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства, нації та держави. Вибудовуючи освіту, держава інвестує у власне майбутнє, адже сьогодні саме освіта формує особистість нації, спрямовує розвиток її культури та надає можливості для забезпечення рівних можливостей у житті для всіх. Метою демократичної освіти є виховання громадян із глобальним, незалежним та аналітичним світоглядом, однак ще й добре обізнаними із правилами та практикою демократії.

Відображенням демократичних трансформацій у соціальній сфері є соціальна політика, заснована на принципах субсидіарності. Це означає пріоритетність регіональних та місцевих органів влади та громадянського суспільства у вирішенні соціальних проблем. Участь самого населення є ключовою для ефективності соціальної політики. Однак у сучасному українському суспільстві сформована в останні десятиліття так звана

«вертикальна сила» фактично позбавляє політику на регіональному та місцевому рівнях незалежності щодо форм та методів надання соціальної допомоги та соціальної підтримки населення.

Дійсно, залежність регіональних та місцевих органів влади від центральної влади виражається в обмеженій гнучкості прийняття рішень щодо структури та фінансування соціальних послуг та соціальної підтримки нужденних груп населення. Українська гіпербюрократична модель влади не здатна чутливо реагувати на місцеві соціальні потреби. Бюрократія без реакції суспільства зацікавлена лише у відтворенні себе. Це означає, що вона вимірює ефективність своєї діяльності з точки зору наданих послуг, вжитих заходів та вдосконалених програм, але не в реальному вирішенні проблем, що стоять перед громадою. Більше того, бюрократія переймається наявністю проблем, оскільки з нею пов'язана безперервна діяльність її структур. Таким чином, вони відтворюють себе. Як результат, на папері ми бачимо збільшення фінансування та кількості заходів, а на практиці - поглиблення багатьох гострих соціальних проблем у регіонах: зниження якості освіти, охорони здоров'я, умов життя та доступності тощо, і це пов'язано не лише з бідністю.

Україна прагне увійти до кола демократичних країн, і треба розуміти, що в сучасному світі, який вже вийшов із старих рамок міжнародної політичної Вестфальської системи, будь-які політичні, соціальні, економічні, культурні чи інформаційні процеси в кожній країні обов'язково оцінюють на відповідність міжнародній системі цінностей, що містяться у відповідних документах ООН та інших міжнародних організаціях. Отже, у нас немає іншого вибору, окрім демократії. Як зазначив Б. Жилль: «Демократія можлива не тільки тому, що ніхто досі не продемонстрував кращих альтернатив. Швидше, це можливо з простої причини, що це – та форма урядування, яка постійно еволюціонує. Вона – самокоригуюча (selfcorrecting) система, інших подібних якій немає. І, нарешті, той факт, що демос захотів зробити це, що пересічні люди хочуть бути демократичним – є

найчарівнішим свідоцтвом можливості демократії, що продовжується» (Radchenko, 2009, s. 126).

Конституювання цінностей відбувається регулярно на рівні взаємодії «індивід – суспільство – держава», де цінності виступають як обов'язкові правила суспільного існування, і формують із групи індивідів цілісну і єдину соціальну систему суспільства. Механізм влади як історичне соціальне явище походить від людських цінностей, інтересів та потреб. Отже, політична культура є складовою системи цінностей і є критичним фактором методів, систем та особистості державних систем.

Демократія та демократизація в сучасному політичному та політичному дискурсі в Україні багато в чому вважаються реалізацією західних інститутів, по суті, ліберальної демократії, а саме: ліберального поділу влади, ринкової економіки, інститутів свободи слова та загальних, таємних виборів. З початком процесу інституціоналізації та імплементації європейського права, незалежна Україна прийняла демократичну Конституцію та закони, що встановлюють та контролюють діяльність демократичних інститутів влади. Але Україна не стала демократичнішою після прийняття демократичних норм та законів.

Демократія існувала і існує як набір певних цінностей, це доводить інституціоналізація ліберальних демократичних ідей в історії розвитку західних країн. Шлях західноєвропейської демократії був від появи демократичних цінностей до їхньої інституалізації. Засновники Французької Республіки та американської демократії відстоювали реалізацію ідеалів (цінностей) прав людини та основних свобод, рівність всіх перед законом. Інституції інших країн можуть слугувати зразками для створення демократичних інститутів у деяких країнах. Так, не тільки ідеї Дж. Локка, але й британські політичні інститути стали взірцями для творців держави та американської Конституції.

За останні десятиліття світ помітно просунувся в плані демократизації. За даними Freedom House, ще в 1900 р в світі не було жодної демократичної

країни з загальним виборчим правом. До 2000 р з 192 країн світу демократіями були 120. Величезна кількість досліджень пояснюють, як саме і які доходи ведуть до демократизації. Вважається, що країни стають демократичними у міру зростання доходів на душу населення. Якщо це так, можна з оптимізмом дивитися на перспективи перетворення Китаю в демократію. Ю.Городниченко і Ж.Ролан зазначають, що колективістські суспільства з трудом сприймають демократію. Науковці доводять, що культура може перешкоджати демократизації. Країни з індивідуалістичної культурою стають демократіями раніше держав з традицією колективізму, які можуть надовго застрягти в стадії щодо ефективної автократії.

Коли з'являється шлях можливостей для колективної дії (революція, повстання еліт), країна не обов'язково переходить до демократії. Може виникнути й інший автократичний режим. На перехід впливають культурні цінності. Слід порівняти наслідки колективних дій в умовах індивідуалістичної культури, де соціум заохочує новаторський підхід і прагнення виділитися із загальної маси, і колективістської, де акцент робиться на підпорядкуванні і приналежності до групи (племені, клану).

Індивідуалістична культура створює попит на демократію. Рівність перед законом і обмеження владних повноважень, відповідно властиві демократії, допомагають зберігати особисту свободу. Колективістська культура проголошує необхідність доброго правителя, який забезпечить баланс інтересів кланів і груп. Акцент робиться швидше на ієрархію і порядок, свобода може розглядатися як загроза стабільності. Через ці культурних відмінностей в індивідуалістичному суспільстві поява можливостей для колективної дії веде до повстання проти автократії, якою б ефективною вона не була, і до переходу до демократії. У колективістському суспільстві при хорошому автократії повстання - рідкість. Такі товариства можуть надовго застрягти в стані ефективної автократії.

Рівень індивідуалізму ми визначали за індексом Гофстеде, а рівень демократизації – по рейтингу Polity IV за 1980-2008 рр. Цей проміжок

включає в себе «третю хвилю демократизації» за С. Хантінгтоном. У країнах з більш низьким рівнем демократизації демократія виникла пізніше, або не виникла взагалі, або її формування було далеким від оптимального. Існує стійка кореляція між рівнем індивідуалізму і рівнем демократизації. Індивідуалізм може впливати на демократію, але можливо зворотне: чим довше люди живуть в умовах демократії, тим більшими індивідуалістами вони стають. Щоб правильно виміряти вплив, треба ввести змінну, що залежить від рівня індивідуалізму, але не від розвитку демократії. Ю. Городниченко і Ж. Ролан ввели змінну, виведену за допомогою епідеміологічних даних (Мюррей і Шаллер) про поширення інфекційних захворювань. Ці дані дають гарне уявлення про епідеміологічну обстановку в минулому. Вони показують стійку кореляцію між поширенням інфекцій та рівнем колективізму.

Колективізм – захисний механізм, який виник через необхідність протистояти поширенню хвороб. Інфекції змушували людей дотримуватися колективістських цінностей, в яких важливу роль відіграють традиції, накладати суворі обмеження на індивідуальну поведінку, що не вітати чужинців. Звичайно, історія поширення інфекційних захворювань лише одна з можливих причин запозичення колективістських цінностей. Але це непогана змінна, адже епідемії навряд чи впливали на вибір політичного режиму. Не можна стверджувати, що в боротьбі з інфекціями автократія ефективніше демократії (або навпаки). Слабке місце автократії – відсутність гласності, що продемонстрував Китай, де кілька років тому стався спалах атипової пневмонії. Немає у неї переваг і в боротьбі з гуманітарними катастрофами (згадаймо про циклон «Наргіс» і повені 2008 р. в М'янмі). Демократія може відреагувати на спалах епідемії швидко, а може і занадто повільно.

Цінності та переконання, що розповсюджені в суспільстві, визначають зміст неформальних правил і норм, а також опосередковано впливають на формування формальних інститутів. Ю. Городниченко і Ж. Ролан вказують

на те, що країни з більш індивідуалістичної культурою в більшою мірою схильні до підприємництва та інновацій, ринкових відносин, так як культура індивідуалізму сприяє прийняттю на себе ризиків і відповідальності. Це підтверджується часткою приватних підприємств в таких країнах (особливо в сфері малого бізнесу). Колективістські культури характеризуються меншою схильністю до ризику і більшою схильністю до розширеного використання державних форм регулювання. Однак всі зв'язки між культурою, інститутами та економікою не так очевидні, як здаються. Л. Гуізо, П. Сапієнца і Л. Зінгалес аналізують те, як саме культура, традиції і релігія впливають на економічні відносини. Виходячи з аналізу співпраці різних європейських регіонів, автори показують, що виключно економічними або географічними умовами неможливо пояснити складені характеристики системи економічного обміну між країнами. Включаючи в аналіз історико-культурну змінну, можна пояснити, чому одні країни більш інтенсивно беруть участь в обміні товарами в порівнянні з іншими. На основі поняття про культурні традиції обґрунтовуються різні спеціалізації країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, зробимо висновок, що індивідуалізм сильно впливає на демократію. Навіть з поправкою на вплив таких змінних, як дохід на душу населення. Це прямий вплив індивідуалізму на демократизацію. Країни з розвиненою індивідуалістичної культурою легше впроваджують інновації, а довгострокове зростання їх економіки значніше. Тепер зрозуміло, що рівень індивідуалізму може впливати і на дохід на душу населення, і на розвиток демократії. Країна з колективістської культурою в міру економічного зростання не обов'язково рухається до демократії. Держави на кшталт Китаю, В'єтнаму чи Сінгапуру, де в минулі десятиліття відбулося істотне економічне зростання, не прийняли демократію західного типу. У країнах, де демократизація йшла швидко (Тайвань, Таїланд, Індонезія і Південна Корея), цей процес почався недавно. Їх середній рейтинг демократизації за останні 30 років не вище, ніж у Гватемали, Панами або Перу. У державах Близького

Сходу індивідуалізм розвинений більше, ніж у багатьох країнах Азії. Таким чином, в довгостроковій перспективі Близький Схід стане більш демократичним, незважаючи на куди більш явні прояви авторитаризму в ісламських країнах. Саме природа суспільних цінностей може або заохочувати, або перешкоджати виникненню демократичних політичних інститутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амельченко, Н. А., 2014. Демократизація в Україні: співвідношення ціннісних та інституційних змін. *Магістеріум. Політичні студії*, 58, с. 45-50.
2. Аслунд, А., 2015. *Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом*. Київ.
3. Іванова, Т. В., 2015. Демократизація освіти в державному управлінні – ознака європейської системи. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*, 1, с. 27-33.
4. Куц, Г. М., 2018. Кореляція християнських і демократичних інтенцій європейської та української культури. У: *Європа: виклики для України: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу із міжнародною участю*. Кам'янець-Подільський. Україна, с. 56-59.
5. Мельвиль, А. Ю., 2011. Условия демократии и пределы демократизации. Факторы режимных изменений в посткоммунистических странах: опыт сравнительного и многомерного статистического анализа. *Полис. Политические исследования*, 3, с. 164-183.
6. Парсонс, Т., 1997. О понятии «политическая власть». *Антология мировой политической мысли: в 5 т.* Москва.
7. Радченко, О. В., 2009. *Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: монографія*. Харків.
8. Шмиттер, Ф., 2004. Демократизація: концепты, постулаты, гипотезы. *Полис. Политические исследования*, 4, с. 14-20.
9. Anders, A., 2014. *The great rebirth: lessons from the victory of capitalism over communism*. Washington: Peterson Institute for International Economics
10. Dahl, R., 1997. *Development and Democratic Culture in Consolidating the Third Wave Democracies*. Baltimor; London.

REFERENCES

1. Amelchenko, N. A., 2014. Demokratyzatsiia v Ukraini: spivvidnoshennia tsinnisnykh ta instytutsiinykh zmin. *Mahisterium. Politychni studii*, 58, s. 45-50.
2. Aslund, A., 2015. *Velyke pererodzhennia: uroky peremohy kapitalizmu nad komunizmom*. Kyiv.
3. Ivanova, T. V., 2015. Demokratyzatsiia osvity v derzhavnomu upravlinni – oznaka yevropeiskoi systemy. *Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypalnoho upravlinnia*, 1, s. 27-33.
4. Kuts, H. M., 2018. Koreliatsiia khrystianskykh i demokratychnykh intentsii yevropeiskoi ta ukrainskoi kultury. U: *Yevropa: vyklyky dlia Ukrainy: zbirnyk materialiv Vseukrainskoho kruhloho stolu iz mizhnarodnoiu uchastiu*. Kam'ianets-Podilskyi. Ukraina, s. 56-59.
5. Melvyl, A. Yu., 2011. Uslovyia demokratyy y predely demokratyzatsyy. Faktory rezhymnykh yzmenenyi v postkommunistycheskykh stranakh: opyt sravnytelnoho y mnohomernoho statystycheskoho analyza. *Polys. Polytycheskye yssledovaniya*, 3, s. 164-183.
6. Parsons, T., 1997. O poniatyy «polytycheskaia vlast». *Antolohiya myrovoi polytycheskoi mysly: v 5 t.* Moskva.
7. Radchenko, O. V., 2009. *Tsinnisna systema suspilstva yak mekhanizm demokratychnoho derzhavotvorennia: monohrafiia*. Kharkiv.
8. Shmytter, F., 2004. Demokratyzatsiia: kontseptu, postulatu, hypotezu. *Polys. Polytycheskye yssledovaniya*, 4, s. 14-20.
9. Anders, A., 2014. *The great rebirth: lessons from the victory of capitalism over communism*. Washington: Peterson Institute for International Economics.
10. Dahl, R., 1997. *Development and Democratic Culture in Consolidating the Third Wave Democracies*. Baltimor; London.

11. Inglehart, R., 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge University Press. New York.

11. Inglehart, R., 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge University Press. New York.

Інформація про автора

Застава Ірина Валентинівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки, факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; e-mail: i.v.zastava@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7604-8823>.

Стаття надійшла до редакції: 02.11.2021 р.

Прийнята до друку: 25.11.2021 р.